

STRUKTURNA ANALIZA SOCIALNEGA VEDENJA

PRISPEVEK K RAZUMEVANJU
IN SPREMEMBI NEUSTREZNEGA
VEDENJA STARŠEV IN
NJIHOVIH OTROK

Ko berem časopise ali poslušam razprave v parlamentu, nisem vedno prepričan, ali družba resnično želi spremeniti neustrezno vedenje otrok in odraslih in s tem preprečiti nasilje, ki smo ga deležni v vsakodnevem življenju. Prej se mi zdi, da smo usmerjeni v kaznovanje oseb, ki s svojim neustreznim vedenjem povzročajo nasilje. Lažni občutek, da tako hitro uredimo težave, je nevaren, saj odvrta pozornost ljudi od preventivnih programov za izboljševanje neustreznih vedenj in preprečevanju nasilja.

Nekega dne, ko sem bral knjigo *Inerpersional Diagnosis and Treatment of Personality Disorders* avtorice L. S. Benjamin, je moja pozornost pritegnil model strukturne analize socialnega vedenja (SASV). Prešnilo me je, da bi ga lahko uporabil kot podlago za razvoj modela, ki bi bil odlično pomagalo ravnateljem, profesorjem, učiteljem in strokovnim delavcem pri prepoznavanju, preprečevanju in razreševanju težav, ki jih prinaša odraščanje otrok. Model naj bi jim dal znanja, potrebna za nemoteno delo z dijaki in njihovimi starši. Model naj bi spodbujal tudi osebnostno rast.

Zdrave družine pogosto ustrezno vrednotijo otrokovo počutje. Ko otrok reče, da je lačen, mu starši dajo jesti, ne da bi ugovarjali, ko joka, ga starši pomirjajo in poskušajo ugotoviti, kaj bi lahko bilo narobe, ko izraža jezo, ga starši jemljejo resno. Zdrave družine slišijo otrokove želje in upoštevajo njegove potrebe in čustva. Forward in Fonagy (1989: 3) sta mnenja, da »starši ne morejo biti otroku neprestano čustveno dosegljivi. Povsem normalno je, da na otroke kdaj pa kdaj zakričijo. Vsi starši občasno preveč nadzirajo svoje otroke. In večina staršev jih kdaj našeška, četudi redko«. Starši zaradi tega niso kruti in osebno moteni, saj so samo ljudje in večina otrok z lahkoto prenese občasno jezo svojih staršev, če je ta »izravnana z veliko ljubezni in razumevanja« (op. cit.: 13). Nekateri starši pa imajo negativne vzorce vedenja, pogosto kot posledico osebnostnih motenj. Ti vzorci so trajni, v otrokovem življenju prevladujejo in mu škodijo.

Vedenje, kot ga razumejo v kognitivno-vedenski teoriji, je zelo širok pojem in vključuje katerokoli delavnost, opravilo ali osebno reakcijo, torej »vse, kar organizem počne, vključno z aktivnostjo in odzivnostjo na stimulacijo« (Linehan 1993: 37). Vedenje je lahko odkrito, vidno drugim, ali prikrito, vidno le samemu sebi. Slednje se lahko dogaja znotraj telesa, na primer krčenje notranjih mišic želodca, ali zunaj telesa, ko je oseba sama.

Splošno mnenje strokovnjakov je, da je vedenje spremenljivo in prilagodljivo ter da razvojni procesi silijo otroka k spremembam, s katerimi prispeva bodisi k reševanju bodisi k pospeševanju svojih težav. »Normalen otrok« večinoma uspešno rešuje svoje težave. Normalen otrok naj bi bil tisti, »ki deluje v skladu z razvojnimi normami, upoštevajoč pričakovanja glede spola, kdo, ki uveljavlja občutek lastne identitete, primeren svoji starosti, in ki pristopa k višjim oblikam obrambnih mehanizmov, značilnim za svojo starost« (Kernberg 2000: 16).

Danes marsikateri otrok in mladostnik kaže simptome različnih osebnostnih motenj. Te dosežejo vrh pri 12-ih letih pri fantih in 13-ih letih pri dekletih (op. cit.: 4). Motnje se odražajo v povečanem številu samomorov, kriminala,

šolske neuspešnosti, socialne disfunkcionalnosti in zlorabe dovoljenih in nedovoljenih drog in alkohola.

DSM IV definira osebnostno motnjo kot »trajen, močan in neprilagodljiv vzorec izkušenj in vedenj, ki opazno odstopa od pričakovanj posamezne kulture in vodi k posameznikovi stiski ali slabšanju« (American Psychiatric Association 2000: 685).

Svetovna zdravstvena organizacija (ICD–10, WHO) za osebnostno motnjo šteje »hudo motnjo osebnostnega značaja in vedenjskih nagnjenj posameznika« (Emmelkamp, Jan 2007: 3).

Kognitivna teorija trdi, da »se otrok uči razlagati stvarnost skozi svoje zgodnje izkušnje iz različnih okoliščin, še posebej v odnosu do pomembnih drugih. Včasih te zgodnje izkušnje vodijo otroka k sprejemanju vedenj in prepričanj, ki se bodo pozneje pokazale kot neustrezne« (*op. cit.*: 101).

Raziskave mladih opic, ki so bile brez povezave s svojimi starši, pomembno vplivajo na razumevanje vedenja posameznika. Opice, ki so bile prikrajšane socialnega kontakta že od rojstva, so kazale znamenja hiperagresivnosti in spolno neustreznega vedenja; svoje mlade so znale celo ubiti. Kljub temu niso izgubile sposobnosti za učenje. Te raziskave so pokazale, da »so družbene izkušnje nujne za pravilno reprogramiranje osebnih vzorcev« (Benjamin 2003: 67).

Velika švedska epidemiološka študija mladostnikov z antisocialnimi motnjami, ki so bili pogojno kaznovani, je pokazala, da jih je 85 % umrlo nenadne, nasilne smrti zaradi prometnih nesreč, samomorov, umorov ali zlorab substanc (*op. cit.*: 53).

Norveška državna študija, opravljena leta 2001, je odkrila, da so skoraj vse osebnostne motnje posameznika pogojene z zmanjšano kakovostjo njegovega življenja (*op. cit.*: 55).

Osebnostne motnje so pogojene tudi z genetskim dejavnikom. Študije, opravljene med posvojenci, so pokazale, da se agresivnost pojavi pri otrocih, ki so bili takoj ob rojstvu ločeni od svojih rizičnih bioloških staršev in vzgajani pri »normalnih« adaptivnih starših (*op. cit.*: 76).

Nevrobiologi so ugotovili, da različne oblike trpinčenja otrok v času odraščanja pripomorejo k adaptaciji posameznih možganskih struktur in hkrati prispevajo k povečanju ravni neurotransmiterjev, ki se ohranja tudi v obdobju odraslosti (*op. cit.*: 83).

Teorija povezanosti poudarja, da je osnovna človekova lastnost njegova nagnjenost k vzpostavitvi močnih vezi z njemu pomembnimi osebami. S tem oseba sebi zagotavlja varnost. Otrok oblikuje delovne modele medsebojnih odnosov predvsem v odnosu do staršev in drugih njemu pomembnih oseb, kar mu zagotavlja pripravljenost na spopade z različnimi izzivi v prihodnosti.

Ta povezanost je lahko ogrožena kadar koli v življenju – v obdobjih stresa, frustracije, jeze, izgube, ločitve ali travme.

Slaba povezanost otroka s staršem le »potencira izražanje genetskih danosti na razvoj osebnostnih motenj« (*op. cit.*: 97).

Razvojno-učna in na ljubezni utemeljena teorija (DLL) je posebna vrsta teorije povezanosti. »Normalne osebe posnemajo vzorce, ki okrepijo občutek varnosti in samostojnosti. Osebe s patologijo pa posnemajo vzorce, ki tega ne zagotavljajo,« zatrjuje Benjamin (2003: 68).

Kot svoj prispevek k razumevanju vedenja otrok in preprečevanju nasilja sem na podlagi znanj, ki sem jih pridobil med izobraževanjem s področja izkustvene družinske terapije in z uporabo modela »strukturna analiza socialnega vedenja« razvil modele posameznih profilov staršev in otrok, ki niso »tipologije« ali »kategorije«, v katere je mogoče preslikati starša ali otroka. Imam jih le za fenomenološke opise različnih vedenjskih vzorcev, ki se lahko pojavijo v življenju starša ali otroka kot posledica različnih življenjskih izkušenj, pridobljenih v različnih življenjskih okoljih.

Za potrebe modela SASV razumemo osebnostno motnjo bolj ohlapno kot »neustrezno vedenje«, ki se lahko razvije že v otroštvu ali mladosti in prispeva k stiski otroka, odraslega in njunega okolja. To vedenje obsega razdraženost, spreminjanje razpoloženja, užaljenost, zaskrbljenost, okrutnost, lenobo ... Pomembno

vlogo pri razvoju tovrstnih vedenj igra družbeno okolje (družina, vrtec, šola), ki vpliva na krepitev negativnih vzorcev vedenja ali pa jih odpravlja. Model SASV predpostavlja, da je vedenje osebe povezano z njenim medosebnim in notranjim vzorcem socialnega obnašanja, ki ga zna ustrezno usposobljen strokovnjak jasno prepoznati. Model navaja vedenja, ki so med seboj povezana, dejavnike, ki povzročajo pozitivno vedenjsko spremembo, in povezavo med družbenim okoljem in konceptom človekove samopodobe. Na ta način strokovnjak-analitik oblikuje (interpretira) veliko bolj jasne in razumljive vzporednice med uporabnikovimi preteklimi in sedanjimi razmerji. Model omogoča univerzalno uporabo analize posameznikovega socialnega vedenja ne glede na to, ali se slednje nanaša na pretekle, sedanje ali prihodnje razmere. Uporabnikove osnovne položaje, želje in strahove lahko predstavimo vzporedno z njegovimi težavami in potrebnimi oz. zelenimi posegi.

Model SASV ima tri razsežnosti:

1. »Osredotočenost«
 - a) Osredotočenost na drugega je primarna naloga starša v odnosu do otroka in se zato imenuje »starševska pozicija«. Zanj je značilen širok razpon vedenj (od prijateljskega poslušanja do nadzorovanja).
 - b) Osredotočenost nase je neprehodno stanje, značilno za otroke, zaradi česar se imenuje »otroška pozicija«. Zdrava odrasla oseba kaže povprečno polovico »starševskega« in polovico »otroškega« vedenja.
 - c) ponotranjena osredotočenost obrača usmerjenost navznoter.
2. Horizontalna razsežnost modela se imenuje zveza (*affiliation*). Sovražne povezave se pojavljajo na levi strani modela, ljubeče na desni. Maksimalna sovražnost je napad, umik ali samopoškodba, odvisno od osredotočenosti; maksimalna ljubezen pa ljubezen, povrnjena ljubezen ali samoljubezen, spet odvisno od osredotočenosti.
3. Vertikalna razsežnost modela je »medsebojna odvisnost« (*interdependence*) in ima različna imena, odvisno od vrste osredotočenosti: nadzor, podrejenost ali samokontrola na spodnjem

delu, emancipacija, ločevanje ali samoemancipacija pa na zgornjem delu osi.

Z medsebojnim kombiniranjem različnih dimenzij dobimo različne oblike socialnega vedenja, ki sestavljajo model SASV in ki jih avtorica metaforično primerja s solmizacijskimi znaki v glasbi – do, re, mi, fa, so, la, ti, do. Z njimi lahko sestavimo pesem za vsakogar. Model SASV poudarja, da je za razumevanje vedenja otroka ključnega pomena njegova povezanost s pomembnimi drugimi v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti (Benjamin 2003: 37).

Model je uporaben pri svetovanju, v družinski terapiji, v vrtcih, šolah, na CSD-jih in navsezadnje v družinah samih za osebno rast in vzgojo otrok.

STARŠI, KI ZAVRAČAJO

Pravilo: »Sprejmi dejstvo, da si pokvarjen.«

Otroku ne dovolijo, da bi pozabil svoje napeke, saj ga nanje nenehno opozarjajo. Kritika je osnovno orodje za ohranjanje popolnega nadzora nad otrokom. Otroka obvladujejo tako, da ga obravnavajo kot nesposobnega tudi takrat, ko je to daleč od stvarnosti. Verbalno napadajo otrokovo zunanost, inteligentnost ali sposobnosti. Z ničimer niso zadovoljni. Pogosto delajo slabšalne primerjave z drugimi otroki, da bi prizadeti otrok začutil, da se za njihovo naklonjenost ni dovolj potrudil. Nenehno spreminjajo družinska pravila in merila. Otroku nikoli ne ve, kaj lahko pričakuje od njih. Otroku vcepijo jasno sporočilo: nisi zaželen!

PRESTRAŠENI OTROCI

Pravilo: »Jaz sem vaš mali tepček.«

Imajo občutek, da so svojevrstno družinsko odlagališče krivde. Pripravljani so narediti vse, da jih starši ne bi zavrnili ali da bi jih pohvalili. Negativno primerjanje z brati ali sestrami, ki ga izvajajo starši, povzroča ogorčenje in ljubosumnost, zaradi česar se še bolj samoobtožujejo. Muči jih sram in sovraštvo do sebe, kar podkrepijo s samokaznovanjem in

prestopniškim vedenjem ali tako, da se zakopljejo v učenje. So preveč občutljivi za vse, kar jim kdo reče, in mislijo, da se prikrito norčuje iz njih. Skozi življenje gredo v pričakovanju, da bodo vedno prizadeti in ponižani.

SAMOVOLJNI STARŠI

Pravilo: »Tukaj ni demokracije.«

Kar naprej so jezni in imajo občutek, da jih otrok izkorišča in premalo spoštuje. Vse mora biti popolno, vsaka stvar na svojem mestu. Mnenje otroka nima vrednosti, njegove želje in potrebe so nepomembne. V otrokovem uporništvu ali osebnih razlikah vidijo napad nase. Pogosto delijo nasvete, pri katerih uporabljajo besede »moraš« in »boš«. Otroke obmetavajo z neusmiljenim sramotjenjem, obtoževanjem, zmerjanjem in psovkami. Včasih podkrepijo besede z udarci. Nasilje pogosto opravičujejo z nujnostjo takih vzgojnih prijemov in z navajanjem na red. Njihova priljubljena fraza je: »To je v tvojo korist.«

FRUSTRIRANI OTROCI

Pravilo: »Vsakič, ko mi solijo pamet, kako naj živim, ponorim.«

Podobni so parnemu kotlu, saj v sebi zadržujejo jezo, ki nenehno vre. Starševski napad, za katerega nikoli zanesljivo ne vedo, kaj ga bo izzvalo, jih zaradi silovitosti in nepričakovosti zmede. Vse, s čimer se poskušajo braniti, starše še bolj razjezi. Zato še siloviteje kričijo in ponižujejo otroke. Nad čustvi, ki preplavljajo take otroke, nimajo nobene moči. Včasih njihova potlačena jeza izbruhne v obliki nasilnega vedenja. Ker se bojijo, da bi staršem kaj storili, morajo iz hiše. Ob vsaki priložnosti izbruhnejo in dovolijo, da jih jeza spremeni v napeto, razočarano in bojevito osebo.

SKRBNI STARŠI

Pravilo: »Rad te imam.«

Radi imajo otroka in podpirajo vsako priložnost, ki bi mu lahko izboljšali položaj.

Dopuščajo otrokovo rastočo individualnost, osebno odgovornost in samostojnost in jo spodbujajo. Otroka opogumljajo k razvijanju občutkov lastne vrednosti in samospoštovanja. V čustvenih vihrav mladostništva ga ljubeče bodrijo in mu vlivajo samozavest. Prepričani so, da ima otrok pravico do svojega mnenja, da ga ne smejo namerno prizadeti in da mora otrok imeti priložnost, da se uči na svojih napakah. V občasnem uporništvu svojega otroka vidijo le normalno stopnjo čustvenega razvoja. Ne hrepenijo po popolnem nadzoru nad odraslim otrokom.

HARMONIČNI OTROCI

Pravilo: »Vem, da vam veliko pomeni čas, ki ga preživim z vami, toda zdaj ustvarjam svoje lastno življenje.«

Starši jim ponudijo trdno podlago za osebni razvoj in poznejšo samostojnost. Čeprav so nekatera njihova prepričanja enaka prepričanju staršev in starši odobravajo njihovo vedenje, vedno odločijo sami. Z jasnim izražanjem svojih stališč opredelijo, kaj mislijo in verjamejo, kaj je zanje pomembno, kaj so pripravljeni storiti in česa ne. Ob sporu ostajajo mirni in ne dovolijo, da bi jih pognali v beg. S tem zadržijo moč. Imajo popoln nadzor nad svojim vsakdanjim življenjem in so se pripravili soočiti s posledicami svojega vedenja. Vedno najdejo ravnovesje med skrbjo zase in skrbjo za druge.

ODMAKNJENI STARŠI

Pravilo: »Ne računaj name.«

Življenjske pritiske obvladujejo tako, da se umaknejo. Energijo usmerjajo v lastno preživetje in otroku pošiljajo sporočilo, da je zanje nepomemben. Nekateri dajejo delu preveliki pomen, zaradi česar je stik z otrokom čedalje manjši ali ga sploh ni. Otroku postanejo čustveno nedosegljivi. Na njegove klice se ne odzivajo, saj jih ne slišijo ali zanje nimajo časa. S tem prizadenejo otrokov občutek vrednosti in zaželenosti. Škode otroku pogosto ne delajo namerno, vendar namen ni pomemben.

Odgovorni so za tisto, kar so storili, in za tiso, česar niso storili. Otrok jih obupno pogreša in potrebuje.

TRMASTI OTROCI

Pravilo: »Moje zadovoljstvo je odvisno od vašega odobravanja.«

Odhod ali odmik starša jim zbuja zelo boleče občutke prikrajšanosti in praznine. Kljub jasnim dokazom, da starš ne želi biti več del njihovega življenja, ne opuščajo sanj, da bodo povrnili njegovo ljubezen. Občasno doživijo huda razočaranja, na katera se odzivajo z jeznimi izpadi doma in v šoli ali z begom v svet omame. Silovitost njihovega čustvenega odziva je pretirana in ni v skladu z dogodki, ki so ga izzvali. Sami s sabo so zadovoljni le, če jih nihče ne kritizira in če se vsi strinjajo z njimi. Za doseganje svojih ciljev so se naučili učinkovito uporabljati kujanje in zbadanje.

POSESIVNI STARŠI

Pravilo: »Ne smeš me zapustiti.«

Reševanje otrokovih težav in bolečin je najpomembnejša stvar v njihovem življenju. Na vse načine ga učijo in prepričujejo, naj dela tako, kot želijo oni, saj je le to dobro zanj. Živijo za srečo svojega otroka in mu nenehno dopovedujejo, kako naj živi. Otroka nenehno ščitijo pred morebitnimi posledicami njegovega lastnega vedenja. Svojim željam in počutjem ne posvečajo nobene pozornosti, saj brez otroka tudi sami ne obstajajo. V njihovem življenju je nenehno bitka za otrokovo ljubezen. Zdrava ločitev otroka od staršev je odložena za več let ali za vedno. Če se otrok upre, se sprašujejo, kaj je narobe s tem, da svojemu otroku nenehno pomagajo.

OTROCI, KI SE PODREJAJO

Pravilo: »V lastnem življenju sem samo stranski igralec.«

Zaradi pretiranega nadzora zaskrbljenih in prestrašenih staršev so pogosto tudi sami

zaskrbljeni in prestrašeni. Starši manipulirajo z njimi, posegajo v njihovo življenje in ga pogosto vodijo. Ko otroci poskušajo staršem dopovedati, kako jih ovirajo, jih hitro preplavijo občutki krivde, saj so starši tako ljubeči in skrbni. Ker jih starši ne spodbujajo, da bi tvegali neuspeh, se pogosto čutijo nemočne in nesposobne. Ne znajo se upreti ljudem, niti tistim ne, za katere jim ni veliko mar. Pogosto tičijo v samopomilovanju in čakajo, da jim bodo drugi uredili življenje.

STARŠI, KI ZANEMARJAJO

Pravilo: »Nikomur ne povej resnice.«

V takih družinah prevladuje čustvena osamljenost, odtujenost in pomanjkanje spoštovanja. Otrok za starše ni blagoslov, ampak naldoga. Vedno imajo izgovor, češ da so utrujeni ali da zdaj nimajo časa. Denar uporabljajo kot nagrado in kazen, brez pravil in nedosledno. Včasih so zelo velikodušni, ob drugi priložnosti pa otroka ponižujejo. V svojem vedenju niti dva dni zapored niso enaki. Pri njih otrok nikoli zanesljivo ne ve, kaj je zagrešil in kaj bo izzvalo izbruh jeze. Nasilje doživljajo kot sredstvo za reševanje vsakovrstnih težav.

SKRIVNOSTNI OTROCI

Pravilo: »Nikomur ne dovolim, da bi se mi približal.«

Delajo se, da je vse v redu, čeprav ni, saj so laži, opravičila in skrivnosti v njihovi družini nekaj vsakdanjega. Ker od ljudi pričakujejo najslabše, se obdajo s čustvenim oklepom, ki nikomur ne dovoli, da bi se jim približal. Iz strahu, da ne bi razkrinkali svoje družine, se pogosto izmikajo prijateljstvu z vrstniki in postajajo čedalje bolj osamljeni. Zaradi težav, ki jih povzročajo s svojimi odhodi od doma, utapljanjem v pijači in laganjem, se počutijo obupno slabo. Pogosto so nevidni, da se varujejo predvsem pred očetovo nasilnostjo. Pri njih vedno znova opažamo ljubosumnost, posesivnost in nezaupljivost.

ZAŠČITNIŠKI STARŠI

Pravilo: »Lahko se zaneseš name.«

Otrokovemu vedenju postavljajo meje, dovolijo mu, da dela napake, in ga navajajo na red brez telesne ali čustvene zlorabe. Nikoli ne napadajo njegovega osebnega dostojanstva in samozavesti. Otroku med odraščanjem nalagajo določene odgovornosti in naloge, vendar nikoli ne na račun otroštva. Skrbijo za njegove potrebe in ga varujejo pred poškodbami. Pri vzgoji pogosto uporabljajo pozitivno naravnani humor in otroku vcepljajo veljavna etična in moralna načela. Dajo mu trdno podlago za osebni razvoj in poznejšo samostojnost. Ne bojijo se poiskati zunanje pomoči, kadar jo potrebujejo.

IZNAJDLJIVI OTROCI

Pravilo: »Izbiranje je pot obvladovanja okoliščin.«

Pristna ljubezen njihovih staršev jim ustvarja občutek toplote, zadovoljstva, varnosti in notranjega miru. Njihove čustvene potrebe so zadovoljene, njihove pravice spoštovane. V razmerju do ljudi so dostopni in iskreni, saj v takih razmerjih vidijo veliko možnosti za osebno rast. Misli in čustva drugih ljudi jih ne pahnejo v brezno dvomov. Odločajo se na podlagi svojih potreb in želja in na podlagi želja in potreb drugih. Ne pustijo se teptati, kadar pa to doživijo, znajo prenesti tesnobo in imajo pod nadzorom svoje odzive. Jeze ne prenašajo na druge, ampak proučijo njen izvir.

STARŠI, KI OBČUDUJEJO

Pravilo: »Ti boš vedno moja mala punčka.«

Imajo nestvarna pričakovanja, da bo njihov otrok popoln. Da bo njihov bog. Otroku vsiljujejo nedosegljive cilje. Ne da bi o tem posebej govorili, otroka prepričujejo, da so pomembna samo njihova čustva in da otrok obstaja samo zato, da bi jim delal veselje. Otrok mora sprejeti življenje, ki ustreza njihovim pogledom. S tem namenom mu postavljajo merila, ga presojujejo in mu prizadevajo

bolečino. Otrokovih misli, čustev in potreb ne spodbujajo, temveč mu ponujajo popolno čustveno zapuščenost. S svojim vedenjem dajejo otroku vedeti, da imajo sami vse pravice in posebne prednosti tudi takrat, ko je otrok že odrasel.

BREZČUTNI OTROCI

Pravilo: »Čim hitreje tečem, tem dlje starši postavijo cilj.«

Svojim željam in počutju ne posvečajo nobene pozornosti, saj se niso naučili vrednotiti sebe s svojimi lastnimi čustvi. Njihovo samospoštovanje je odvisno od zunanjih časti in ocen, ne od notranje samozavesti. So brez ciljev ali usmeritve v življenje. To je polno neuspehov, ker nimajo pravega odnosa do uspeha. Strah, da naloge ne bodo mogli opraviti brezhinno, jim nazadnje prepreči, da bi sploh kaj storili. Privlačijo jih čustveno nedosegljive osebe, s katerimi lahko ustvarjajo iluzijo odnosa, ne da bi se izpostavljali grozi, ki jo čutijo pred pristno bližino. Namesto ljubezni, ki jo tako obupno iščejo pri starših, so deležni njihovih pričakovanj.

STARŠI, KI RAZVAJAJO

Pravilo: »Otroka bom vedno rešil, ne glede na to, kaj naredi.«

Otroku postavljajo omejitve in določajo meje, vendar se bojijo, da bi zaradi svoje strogosti izgubili njegovo naklonjenost in ljubezen. Ker si želijo zadržati ljubezen otroka, jo kupujejo z najrazličnejšimi dobrinami in privilegiji. Ko otroka zaradi prekrška kaznujejo, se poskušajo odkupiti z darili in nagradami, tudi z denarjem. Čeprav jih otrok spravlja v težave in jim uničuje življenje, mu na koncu dovolijo, da počne, kar hoče. Pogosto pridobijo otroka za svojega zaveznika proti drugemu staršu. Na otroka pritiskajo, naj se odloči, na čigavi strani bo. Tako otrok kmalu postane odlagalnišče njihovih čustev.

UPORNIŠKI OTROCI

Pravilo: »Glavna beseda pripada meni.«

Starše prepričajo, naj jim pustijo, da počnejo vse, kar sami želijo. Imajo občutek, da vse, kar jih obdaja, pripada njim in da imajo do vsega pravico. Za najmanjši uspeh pričakujejo pretirano nagrado in splošno občudovanje. Tudi morebitno kazen, ki so je deležni v družini, doživljajo kot napoved privilegija, saj se bodo starši zaradi občutka »slabe vesti« poskušali odkupiti. Od staršev pričakujejo, da jih bodo vselej rešili, zaradi česar jim ni treba spoštovati omejitev ne v šoli ne v družbi. Z nepopustljivim in bojevitim vedenjem odganjajo ljudi od sebe. Krivdo za svoje ravnanje zmeraj prevajajo na druge.

OBLASTNI STARŠI

Pravilo: »Nikoli ne boš boljši od mene.«

Manipulirajo z otrokom, posegajo v njegovo življenje in ga nenehno nadzirajo, redko pa zmerjajo ali preklinjajo. Vedno ga primerjajo s seboj. Otrokove koristi zanje niso pomembne, če jih ne določijo oni sami. Čim uspešnejši so otroci, tem večji je nadzor. Odraslega otroka zapletejo v navzkrižni ogenj dveh zvestob. V otrokovem partnerju vidijo tekmeča za otrokovo vdanost, kar pripelje do spopadov med njimi in partnerjem, ki ga ne želijo sprejeti ali pa se delajo, da ne obstaja. Včasih tudi odkrito povzročajo sitnosti in se spravijo na novo zvezo s kritiko in sarkazmom.

NEVIDNI OTROCI

Pravilo: »Včasih sem zelo, zelo osamljen.«

Zaradi prepričanja, da ne morejo uveljaviti svojega mnenja, ker je ves nadzor v rokah

staršev, se čutijo nebogljene in premagane. So perfekcionisti in se pogosto samoobtožujejo, saj jim starši dajejo občutek, da je narobe vse, kar naredijo. Namerno ovirajo svoj uspeh. Ko dosežejo manj, kot bi lahko, si zagotovijo duševni mir. Pred čustvi se branijo tako, da se pri nesoglasjih samodejno vdajajo in popustijo željam staršev. Slepo upoštevanje pravil jih pripelje do samoomejevalnega vedenja. Čutijo, da so drugi otroci nesproščeni, ko so z njimi, zato znanstva težko spreminjajo v prijateljstva. Z osamljenostjo se spoprijemajo tako, da jo zanikajo.

Radovan Radetič

radovanfirst@gmail.com

VIRI

- BENJAMIN, L. S.** (1996), *Interpersonal Diagnosis and Treatment of Personality Disorders*. New York, London: The Guilford Press (druga izdaja).
- (2003), *Interpersonal Reconstructive Therapy: An Integrative, Personality-Based Treatment for Complex Cases*. New York: The Guilford Press.
- American Psychiatric Association (2000), *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Text Revision DSM-IV-TR*. Arlington: VA (četrt izdaja).
- EMMELKAMP, P. M. G., JAN, H. K.** (2007), *Personality Disorders*. Hove and New York: Psychology Press.
- FORWARD, S., CRAIG B.** (2001), *Strupeni starši, rešite se boleče zapuščine staršev in zaživite svoje življenje*. Ljubljana: Založba Tangram.
- KERNBERG, P. F., WEINER, A. S., BARDENSTEIN, K.K.** (2000), *Personality Disorders in Children and Adolescents*. New York: Basic Book.
- LINEHAN, M. M.** (1993), *Skills Training Manual for Treating Borderline Personality Disorder*. New York, London: The Guilford Press.
- ROTH, A., FONAGY P.** (2005), *What Works for Whom? A Critical Review Of Psychotherapy Research*. New York, London: The Guilford Press (druga izdaja).